

Motion till riksdagen 2005/06:Ju402

av **Rolf Olsson m.fl. (v)**

Sexualiserat våld

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att åtgärder skall vidtas för att öka rättskedjans kunskaper om genusanalys och sexualiserat våld.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att utreda förutsättningarna för att bilda särskilda familjevårdsenheter i hela landet.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att det skall införas en skyldighet att upplysa kvinnor som utsatts för människohandel för sexuella ändamål om deras rätt att söka asyl.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att barn som exploateras i pornografiska framställningar skall ha rätt till ekonomisk ersättning och målsägandebiträde.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att straffansvaret för den som skildrar barn i pornografisk bild bör utvidgas till att omfatta exploatering av alla personer under 18 år samt personer vars pubertetsutveckling inte är fullbordad.

2 Inledning

Kvinnors liv begränsas av den rådande könsmaktsordningen på en mängd olika plan. Mäns våld mot kvinnor, eller begreppet sexualiserat våld, tar avstamp i maktjämligheten mellan könen och dess uttryck existerar och återskapas överallt i vårt samhälle. Att använda begreppet sexualiserat våld (som inbegriper olika former av fysiskt, psykiskt och sexuellt våld som t.ex. miss-handel, våldtäkt, sexuella övergrepp, trakasserier etc.) är att ta ställning för en förståelse av våldet som en del i en patriarkal samhällsstruktur och att det måste studeras med fokus på maktförhållanden mellan könen. Arbetet för att stoppa det sexualiserade våldet måste ske utifrån insikten att det handlar om makt, kontroll och en rådande struktur där män är överordnade och kvinnor underordnade.

Fel! Okänt namn på

Maktrelationen mellan kvinnor och män är den samhällseliga "ram" i vilken övergrepp mot kvinnor möjliggörs. En våldsförståelse med utgångspunkt i könsmaktsordningen särskiljer inte våldsutövande män eller våldsutsatta kvinnor som avvikande, alltså delar inte upp samhället i Vi (icke våldsutsatta eller icke våldsamma, "vi Normala") eller De (våldsutövande eller våldsoffer, "de Onormala") och försöker inte hitta orsaker till våldet i främmande eller individuella avvikelser. Med en könsmaktsförståelse av våldet riktas fokus i stället på allas ansvar att ifrågasätta, utmana och bryta de strukturer och de föreställningar som grundar sig på mäns makt och kontroll över kvinnor.

Den första omfångsundersökningen om mäns våld mot kvinnor i Sverige publicerades i maj 2001 under titeln "Slagen Dam". Undersökningen ger en bild av hur omfattande mäns våld mot kvinnor är och synliggör de flytande gränserna mellan hot, våld och sexuella övergrepp. Undersökningen, som grundar sig på en könsmaktsförståelse av våldet, visar bl.a. att 30 % av alla kvinnor har erfarenheter av våld före 15-års ålder. Efter sin 15-årsdag har 25 %, eller var fjärde kvinna, upplevt fysiskt våld från någon man. 56 % av alla kvinnor har trakasserats sexuellt. Var tredje kvinna, 34 %, har åtminstone en gång efter sin 15-årsdag utsatts för sexuellt våld av en man. Totalt sett har 46 %, alltså nästan hälften av alla svenska kvinnor, erfarenheter av våld från en man efter sin 15-årsdag.

Kriminalstatistiken visar att i majoriteten av fallen är de utsatta kvinnorna bekanta med eller har en nära relation med männen som slår, hotar och dödar. Nästan alla fall av mäns våld mot kvinnor sker i en privat sfär, ofta inom hemmets fyra väggar.

Uppgifter från Brottsförebyggande rådet (BRÅ) visar att förra året, år 2004, anmäldes närmare 23 000 fall av kvinnomisshandel, 2 068 fall av kvinnofridskränkning, 17 935 fall av olaga hot mot kvinnor över 18 år, 15 381 fall av ofredande mot kvinnor över 18 år, 3 752 fall av överträdelse av besöksförbud, 169 fall av försök till mord eller dråp mot kvinnor och 69 fall av dödligt våld mot kvinnor. Samma år anmäldes dessutom 2 631 våldtäkter, 2 009 fall av sexuellt tvång och 4 313 fall av sexuellt ofredande. Anmälningarna av mäns våld mot kvinnor har ökat med 20 % de senaste tio åren. Ökningen beror både på att fler anmäler men också på att våldet har ökat uppger BRÅ.

Som om det inte vore nog vet vi dessutom att mörkertalet är stort. Brottsförebyggande rådet uppskattar att endast 20–25 % av allt våld mot kvinnor anmäls till polisen. Kvinnojourerna räknar med ungefär samma mörkertal och menar att om t.ex. antalet anmälda våldtäkter multipliceras med tre eller fyra kommer siffrorna närmare verkligheten. Utgår vi från detta kan vi räkna med att det i Sverige i dag misshandlas närmare tio kvinnor i timmen och våldtas en kvinna i timmen. Med dessa insikter är det självklart att rättsväsendet inte får vara det enda verktyget för att bekämpa det sexualiserade våldet. Men det är ett av de viktigaste verktygen. Inte minst när det gäller att sätta normer.

Vänsterpartiet kommer i denna motion att ta upp några av de brister i rättsväsendets organisering och i lagstiftning som begränsar möjligheterna att bekämpa det sexualiserade våldet. Andra aspekter av åtgärder mot mäns våld

mot kvinnor tas upp i flera andra motioner, men framför allt motionen som heter just "Mäns våld mot kvinnor".

3 Skydd för drabbade kvinnor

En kvinna som har drabbats av våld från en man hon har levt ihop med eller känner fruktan för att detta ska hända måste få möjlighet till hjälp från samhället. Hjälpn omfattar juridisk upprättelse, hjälp att skilja sig från mannen och att få skydd från mannen. En viktig roll i detta arbete spelar landets kvinno-, tjej- och brottsofferjourer, men dessa får inte tvingas att bära hela ansvaret. Rättsväsendet står självklart för den juridiska upprättelsen, medan kommunernas socialtjänster måste utveckla rutiner samt ges tillräckliga resurser och juridiska skyldigheter för att hjälpa kvinnorna.

Även polisen måste finnas till hands för att utföra vissa tjänster för att skydda kvinnan. En del av detta är att se till att bestämmelser om besöksförbud upprätthålls. På senare tid har frågan rests om att upprätthålla besöksförbud genom att mannen förses med en fotboja med GPS-sändare. Vänsterpartiet kan se både för- och nackdelar med detta. Den uppenbara fördelen är det utökade skyddet för kvinnan. Nackdelarna är den falska trygghet som skapas om inte tekniken visar sig fungera och den "inlåsnings-effekt" som kan uppstå, dvs. att kvinnans skydd knyts så hårt till hemmet att den psykologiska effekten riskerar att bli att hon är rädd att gå hemifrån. Vi avvaktar ytterligare utredningsarbete i frågan.

Det finns dock saker som kan göras för att stärka skyddet för kvinnor som drabbats av mäns våld. En kvinna som lämnat sin man, och känner fruktan för våld eller hot om våld från denne, bör ha laglig möjlighet att få hämta sina och barnens personliga tillhörigheter i sin bostad i skydd av polis.

4 Kompetensfrågor inom rättsväsendet

Endast en liten del av det anmälda könsrelaterade våldet leder till fällande dom. Alla led i rättskedjan måste höja sina kunskaper om könsmaktsordningen, genusanalyser och sexualiserat våld.

En undersökning från Polisförbundet visar att 57 % av poliskåren anser att förutsättningarna för att bekämpa våld mot kvinnor är otillräckliga. Skillnaderna mellan polismyndigheterna är stora. Poliserna tror t.ex. att förutsättningarna för att bekämpa våld mot kvinnor kan förbättras genom utbildning och ökad kunskap inom området.

Att höja kompetensen hos just poliser och andra som är inblandade i förundersökningar, exempelvis läkare m.m., är oerhört viktigt. Utan väl genomförda förundersökningar kan ett brottsoffer aldrig få upprättelse. De första utredningsåtgärderna är många gånger helt avgörande för om en brottsutred-

Fel! Okänt namn på

ning ska bli framgångsrik eller inte. Bevisdokumentationen måste ske noggrannare och med mera kunskaper än i dag.

Även det initiala bemötandet av brottsoffer är viktigt och måste förändras. Att kvinnor får en kontaktperson hos polisen som de kan vända sig till i stället för att tvingas vända sig till olika personer varje gång de ringer kan vara värdefullt.

Obligatorisk genuskunskap ska även gälla domstolsväsendet. Alla aktörer, bl.a. inom rättsväsendet, måste ha kunskap om de maktstrukturer som är grunden för och möjliggör mäns våld mot kvinnor och kunskap om hur mottagandet av dessa kvinnor ska ske.

När det gäller kränkande förhör med ovidkommande frågor vet vi att detta förekommer flitigt, och för att förebygga detta gäller det självklart att kunskaper om könsmaktsordningen sprids i hela befolkningen, och i rättsväsendet i synnerhet. En del av lösningen är förbättrade utbildningsinsatser. En annan är att få in ännu fler kvinnor i poliskåren. Men inte bara attityderna är viktiga utan också att man utvecklar sin förhörsmetodik.

Åtgärder måste alltså vidtas för att öka rättskedjans kunskaper om genusanalys och sexualiserat våld. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Även om kunskaper behövs hos alla personer i rättskedjan kan vägen genom att inrätta särskilda enheter med spetskompetens snabba på utvecklingen och tidigt ge goda resultat. Dessa enheter kan inom sina respektive myndigheter utveckla handläggandet och kompetensen samtidigt som de sinsemellan kan skapa effektiva samarbetsformer.

4.1 Familjevåldsenheter

Ett bra exempel på specialisering inom rättsväsendet är de familjevåldsenheter som finns på några håll i landet. Särskilt när enheten innehåller specialiserade åklagare fungerar den väl eftersom det snabbar upp processer och ingripanden avsevärt. Omhändertagande av misshandlande män kan exempelvis ske samma dag som anmälan kommer in. Enheterna har också lättare för att bygga upp nära samarbeten med sociala myndigheter och organisationer som finns till för omhändertagande av drabbade kvinnor och barn. Vänsterpartiet anser att det är önskvärt att familjevåldsenheter finns över hela landet.

Riksdagen bör begära av regeringen att den låter utreda förutsättningarna för att bilda särskilda familjevåldsenheter i hela landet. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

5 Sexualbrottslagstiftningen

I april detta år trädde den nya sexualbrottslagstiftningen i kraft. Vänsterpartiet deltog aktivt i samarbetet med regeringen för att ta fram de nya lagförslagen

som innehåller många förändringar. De förändringar som vi särskilt vill lyfta fram är följande.

5.1.1 Utvidgningen av våldtäktsbrottet

I och med att kravet på tvång sätts lägre kommer en betydligt större del av sexuella övergrepp att klassas som våldtäkt.

Inför antagandet debatterades frågan om samtycke i våldtäktsparagrafen livligt. Ett av argumenten som anfördes var att man därigenom skulle minska fokus på offret för våldtäkten. Detta bygger på ett missförstånd. Risken för kränkande frågor om offrets klädsel, sexualitet m.m. är lika stor eller kanske t.o.m. större med en samtyckesreglering. Denna typ av kränkande frågor är redan förbjuden, men fortsätter ändå att ställas som en följd av otillräcklig kompetens om könsmaktsfrågor i samhället i allmänhet och i domstolarna i synnerhet.

Vänsterpartiet anser emellertid att frågan om samtycke, ifall den sexuella handlingen var frivillig från alla parter, intuitivt är det som självklart ska ligga som grund för om en våldtäkt har begåtts eller inte. Enligt en dom från Högsta domstolen som kom innan den nya våldtäktslagen antogs är det också denna fråga som ska stå i fokus för domstolen. Hot och våld kan bevisa ifall samtycke förelegat eller inte. Den nya våldtäktslagen tar fasta på detta och minskar kraven på hot och våld betydligt. En kvinna som känner sig rädd och hotad och därför går med på samlag har alltså enligt lagen blivit utsatt för en våldtäkt. Det som är problematiskt är bevisningen.

Under arbetet med den nya lagstiftningen framkom att en reglering som explicit utgår från samtyckesfrågan var svår att lösa lagtekniskt med rimliga krav på rättssäkerhet. Vänsterpartiet avstod därför från att föreslå en sådan lagparagraf. Vi kommer emellertid att bevaka denna fråga noga och kan komma att föreslå ytterligare förändringar vid den kommande utvärderingen av lagen, om det skulle visa sig att frågan om samtycke inte tillmätts den avgörande vikt som den bör ha.

En annan förändring i lagen är att de omständigheter som lett fram till en situation – exempelvis om en kvinna själv berusat eller drogat sig, om hon sover, är skadad eller på annat sätt befinner sig i hjälplöst tillstånd – inte längre kommer att spela roll för bedömningen om det är frågan om sexuellt utnyttjande eller våldtäkt. En våldtäkt blir en våldtäkt och förhandlingsutrymmet att ”nedgradera” övergreppet till sexuellt utnyttjande minskar.

5.1.2 Hårdare syn på gruppvåldtäkter

De fall där fler än en person på något sätt deltar i övergreppet ska hädanefter alltid bedömas som grov våldtäkt. Det betyder inte att alla gärningsmän nödvändigtvis behövt genomföra en sexuell handling, men att man på olika sätt deltagit i och möjliggjort övergreppet.

Fel! Okänt namn på

5.1.3 Våldtäkt mot barn som ny brottsrubricering

I den nya lagen tydliggörs att begrepp som frivillighet och samtycke inte är relevanta när man pratar om barn. Alla personer som genomför samlag eller jämförbar sexuell handling med någon som är under 15 år begår en våldtäkt – oavsett andra omständigheter.

5.1.4 Sexköpslagen inkluderas i sexualbrottslagen

Sexköpslagen är ett unikt exempel på hur lagstiftningen kring sexköp sätter fokus på köparen. Vänsterpartiet är stolt över att ha varit med om att driva fram denna lagstiftning.

Sexköpslagen förs i det nya förslaget tillsammans med övriga brott mot den sexuella integriteten in i sjätte kapitlet i brottsbalken. I skrivningarna förtydligas och utvidgas också tillämpningsområdet något för att vissa fall som i det allmänna rättsmedvetandet kan konstateras vara sexköp, men som lagstiftningen missat, inkluderas i bestämmelsen.

5.2 Den kommande utvärderingen

De första domarna där man har dömt enligt den nya sexualbrottslagstiftningen har i skrivande stund just börjat komma.

Vänsterpartiet har i förhandlingarna om den nya sexualbrottslagen framhållit vikten av att lagen utvärderas inom ett par år. Vi menar inte att de förändringar som genomförs nu kommer att lösa problematiken med rättsväsendets eller samhällets syn på sexualiserat våld. Vi framhåller vikten av att pressa fram en förändring och kunskapshöjning av samtliga instanser inom rättsväsendet, samtidigt som medvetenheten och motståndet mot könsmaktsstrukturen måste öka i hela samhället.

Den utvärdering som sker bör särskilt fokusera på hur frågan om samtycke vägs in när det gäller våldtäkt samt det särskilda skyddet för barn mot sexuella kränkningar.

6 Offer för trafficking

Kvinnor som blivit offer för människohandel för sexuella ändamål har ofta i sitt ursprungsland blivit hotade och trakasserade. De är också ofta offer för brottsyndikat som fortfarande bedriver sin verksamhet när kvinnan återsänds till ursprungslandet. Risken för sådana hot och trakasserier är antagligen ännu större om kvinnan i Sverige vittnat om hur hon utsatts för brott, i synnerhet som handel med människor för sexuella ändamål är en erkänd del av den grova internationella organiserade brottsligheten. Det finns således ofta anledning att pröva kvinnors rätt till skydd enligt utlänningslagen.

Sedan ett antal år har polisen en omfattande informations- och underrättelseskyldighet gentemot brottsoffer. Denna skyldighet regleras i första hand i 1

Fel! Okänt namn på

kap. 6 § polisförordningen och i 13 a–c §§ förundersökningskungörelsen. Däremot finns ingen skyldighet att upplysa utländska kvinnor om deras rätt att söka asyl. Detta är en dålig ordning som försvårar för de utsatta kvinnorna att tillvarata sin rätt till prövning av skyddsbehov och därmed uppehållstillstånd enligt utlänningslagen.

Vänsterpartiet anser att det i polisförordningen ska införas en skyldighet för polisen att informera kvinnor som utsatts för handel med människor för sexuella ändamål. Detta bör riksdagen som sin mening rege-
ringen till känna.

7 Barnpornografi

I skrivande stund har regeringen just beslutat att lagstiftningen om barnpornografi ska utredas och utvärderas. En rad frågor kommer att tas upp och Vänsterpartiet kommer i de flesta fall att avvakta utredningen innan vi kommer med förslag på förändringar. Bland annat kommer det att undersökas ifall fler sätt att handskas med barnpornografi ska inkluderas i lagen. Men vi vill särskilt lyfta fram två områden.

7.1 Offer för barnpornografi

En annan viktig fråga som utredningen kommer att ta upp är ett stärkande av det drabbade barnets ställning som brottsoffer. Det står klart för oss att ställningen för dessa barn bör stärkas genom att de får rätt till ekonomisk ersättning och målsägandebiträde. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

7.2 Definition och avgränsning

En fråga som ska utredas är definitionen av barnpornografi. Den nu gällande barnpornografilagstiftningens definition av ett barn är:

Med barn avses en person vars pubertetsutveckling inte är fullbordad eller som, när det framgår av bilden och omständigheterna kring den, är under 18 år.

En person under 18 år vars pubertetsutveckling är fullbordad och som förekommer i pornografiskt material där det inte framgår att personen verkligen är 18 år omfattas därmed inte av skyddet i barnpornografilagen.

I medierna på senare tid uppmärksammas fall där män friats från barnpornografibrott på grund av att de drabbade barnen till synes fullbordat sin pubertetsutveckling. Det finns alltså ett problem med att vissa barn inte skyddas av lagen.

Vänsterpartiet definierar ett barn enligt FN:s barnkonvention och instämmer i att gränsen för vad som bör räknas som ett barn bör vara 18 år. Därför

Fel! Okänt namn på

vill vi skydda alla barn från exploatering i pornografiska framställningar, och vi avser att så långt som möjligt försöka täppa till de luckor som finns i lagstiftningen i samband med utredningens kommande förslag. Skyddet för barn som utnyttjas sexuellt, både i åldersgruppen under 15 år och i gruppen barn mellan 15 och 18 år, har förstärkts i och med 2005 års förändringar i sexualbrottslagstiftningen. Därigenom får alla barn ett visst skydd även mot handlingar som rör barnpornografi. Men skyddet är inte komplett när det kommer till pornografiska framställningar.

Man måste emellertid vara medveten om de krav på uppsåt som finns när det gäller de flesta brott i brottsbalken. En person som inte varit medveten om att han eller hon begått ett brott kan inte heller dömas. Då måste domstolarna göra en rimlig bedömning av hur stor möjlighet en innehavare eller spridare av barnpornografi hade att förstå att det var just barn som fanns på bilderna. Här gäller det att domstolarna kan göra en korrekt rimlighetsbedömning, vilket självklart ställer krav på insikter i könsmaktsstrukturen och i mekanismerna bakom sexualiserat våld – frågor som Vänsterpartiet driver. Det krävs också att man ser till källan för pornografin, hur personerna på bilderna framställs m.m. Fokus får inte hamna på barnens pubertetsutveckling och kroppar i första hand utan detta måste ses som en sista bedömningsgrund när alla andra möjligheter är uttömda. 18-årsgränsen bör vara en huvudregel, men viktiga rättssäkerhetskrav måste samtidigt vara tillgodosedda. Det kan bli aktuellt att ersätta uppsåtskravet med en oaktsamhetsbestämmelse.

Vänsterpartiet välkomnar att en utredning har tillsatts för att utreda de problem som finns och återkommer med initiativ.

På ett område är det emellertid tydligt att lagstiftningen kan skärpas och det gäller ansvaret för dem som producerar pornografi. Dessa män har en möjlighet att kontrollera de exploaterades ålder. Omständigheterna kring och framställningen av den pornografiska produkten bör därmed inte tillmätas någon betydelse för om det rör sig om barnpornografi eller inte i de fall som personer under 18 år finns på bilderna. (Man ska även ha klart för sig att ideal inom porren i många fall strävar efter att skildra kvinnor över 18 år som barn eller på sätt som ger associationer till barn, vilket utgör grunden för ännu en diskussion, och som skulle kunna utgöra ett undantag från denna princip.)

Straffansvaret för den som skildrar barn i pornografisk bild bör således utvidgas till att omfatta exploatering av alla personer under 18 år samt personer vars pubertetsutveckling inte är fullbordad. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Stockholm den 22 september 2005

Rolf Olsson (v)

Rossana Dinamarca (v)

Siv Holma (v)

Alice Åström (v)

Mats Einarsson (v)

Tasso Stafilidis (v)